

De jure Romanorum
commentatio

No. 9.

L. J. Wiedemann

De jure Romanorum.

Cum homo, quae duplex est ejus natura, non
 nisi facultatibus suis tam corporis quam ani-
 mi aequè efformandis metam sibi proposi-
 tam attingere possit, necesse est, ut in soci-
 tate cum aliis hominibus vivat, ubi si sem-
 per rationi soli obtemperaret, comardiae
 atque amoris vinculum omnes conjungeret,
 et unusquisque naturalem suam libertatem
 quodammodo circumscriberet, ita ut alio-
 rum libertas non laederetur. Quoniam
 autem sapio sine homines sensuum imperio
 et animi perturbationibus magis obediunt
 quam rationi, ideoque vis atque potestas plus
 valent quam justitia, ejusmodi autem con-
 ditio ferri non potest, legibus opus est, quae
 singulorum arbitrium coercèant, mensuran-
 que exerceant quasi, cui hominum actio-
 nes accommodarentur, earum legum con-
 plexus jus appellatur, et ~~in~~ diversis tem-
 poribus civitatis Romanae quibus legum
 dandarum atque juris dicendi modus ac
 norma fuisset, paucis verbis in hac com-
 mentatione disserere proposuimus.

Primordia historicae Romanae nostris temporibus autare Nebukro plane aliam quam antea formam accepit. Ante urbem conditam Graeci Tiberis ripas incoluisse videntur. Ab Etruscarum colonia, quae Romam condidit, victi, ipsique clientes, victores Etrusci, patroni appellati sunt, quibus tertia stirps accessit plebeji, postea recepti cives, maxima e parte Latini.

Primum Reges Roma habebat, quarum septem a scriptoribus nobis enumerantur. Nam a regibus leges datas esse haud dubie est, attamen errant, qui putant harum legum quidquam usque ad nostra tempora servatum esse. - Fuerunt quidem, qui e scriptorum operibus per multas leges a regibus datas restituere vellent, sed imperrime Livii critica, exceptis septem, omnes rejiciendas et non nisi falso regibus attribuendas esse, evicit. Equidem autem - quod patet ex ipsa singularum illarum legum natura, dummodo adento animo eas peropexeris, - vel septem illas a Livio non rejectas, longaevas populi consuetudines fuisse

et a regibus sanctas potius quam datas esse credere malle. Praeterea non intelligere possumus, quo tandem modo leges quae dicuntur regiae, servatae sint. Nam P. Papirium, summum Pontificem sub rege Tarquinio Superbo, illos leges in unum collegisse et promulgasse, ut Pomponius refert, omnino dubitandum est. Tum enim plebis querelae de incerta ^{et conditione} ~~situatione~~ juris ante XII tabulas injustissimae fuissent. Ius Papirianum potius ritus sacros quam leges continuisse videtur. - Nilominus tamen reges dedisse quaque leges regare non ausim, cum conglures Romanarum scriptores in ea re consentiant.

Primis civitatis Romanae temporibus regum arbitrio controversiae dijudicabantur (leges regiae); interdum autem, rerum magnitudine ducti senatus populusque reges adhibuerunt, (leges curiatae) Quas omnibus notae essent, reges leges suas plerumque parieti aut tabulae albae affigendas, aut per praekonem promulgandas creabant. Plurimas omnium regum leges Ravius Tullius qui et alio modo mul-

tum studio atque operae in administranda
republica ponebat. ^{Nullae} Aulise traditae, quae ta-
men omnes a Tarquinio Superbo abrogatae sunt.
Regis ^{bus} expulsis et republica libera leges regum,
etiamsi non scriptae, consuetudine tamen re-
sinebantur. Pomponius enim, qui in eademi-
dico suo narrat, exactis regibus lege Tribu-
nicia omnes leges regias exolevisse, iterum
que saepius populum Romanum incerto
magis jure et consuetudine ali quam per le-
gem latam, non majore nec meliore an-
tiquitatis scientia, quam nos nunc, imbu-
tas, meram hypothesein proponisse videtur.
Non enim tam arbitraria patriciorum
jurisdictione ducta, quam novae republicae
administrandae elementa petitura, plebs
et tabularum leges desiderare coegit, nam
utraque pars populi, tam patricii quam ple-
beii, cum, ut supra diximus, diversa origine
acta esset, propriis quaeque jure utebatur.
Atamen, leges scriptae cum deessent, pluri-
misque magistratibus patricii fungerentur,
habuisse plebem, quod querebatur de ju-
ris incertitudine ^{a conditione}, iudiciumque injustitia
atque arbitrio, fieri omnino poterat.

Ad utrumque igitur propositum assequen-

dum C. Terentius Arsa, tribunus plebis, pri-
mus auctor fuit quinque viros designandi, qui
leges facerent, omnes Quirites tenentes, A.U. 291.
Patriciis autem omni studio omnibusque viri-
bus huic consilio se opposentibus, factum est,
ut non nisi A.U. 297 tandem senatusconsulto
atque jussu populi placeret, tres legatos in
Graeciam mittere, qui Solonis imprimis leges
colligerent, ^{ac} ~~ne~~ non ceterarum civitatum Grae-
carum leges moreaque discerent. Tres igitur
nobiles Romani, Spurius Posthumus, Servius
Sulpicius atque Aulus Manilius Athenas mis-
si sunt, qui post annos duos revererunt. Tum
Comules et Tribuni ad tempus ab officiis suis
amoti atque Decemviri electi sunt legibus fe-
rendis et scribendis, in quos ne ab Heracleotibus
et Epheso expulsos, adjuva-
bantur interprete. Jam A.U. 302 Decemviri
decem tabulas legum in lucem protulerunt,
quae in comitiis centuriatis a populo corro-
boratae et postea tabulis aeneis insculptae
in foro pro nostris expositae sunt, quo fe-
cto Decemviri munere suo se abdicarunt.
Anno sequenti decem illis tabulis duae
novae adjectae sunt, quibus finitas, iterum

electi Decemviri magistratu abire noluerunt, sed tyrannicam insulam fecerunt in populum. Prae ceteris Appii Claudii crudelitas atque Superbia seditionem movit. Tumultu facto Decemviri munere suo privati sunt, Appius Claudius in carcerem conjectus, mortem sibi ipse intulit, et mense Octobr. anni 304 p. U. C. magistratus ordinarii munera sua ^{de novo} ingressi sunt.

Cum omnia prioris juris vestigia evanuerint, merito colligi potest, legibus XII tabularum antiquam diversitatem juris patriciorum et plebeiorum sublatam, et utrumque ius atque populum in unum conflatum esse. Idcirco non nisi inde ab hoc tempore de iure populoque Romani sermo esse potest.

De his legibus XII tabularum valde discessit modo jam veteres iudicabant. Cicero, quantum, inquit, praefiterint nostri majores prudentia ceteris gentibus, hunc facillime intelligetis, si cum illarum Lycurgo et Dracone et Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit omne ius civile, praeter haec nostrum, inconditum ac paene ridiculum. Factus finem aequi iuris

ead nominat; Savaenus autem philosophus alique huius generis minus benevole de his loquantur. - Ceterum XII tabularum neque archetypum neque apographum nobis relictum. Cum enim A. U. 568 urbs a Gallis combureretur, XII tabulae simul perierint, et quoniam ^{am} boni cuiusque jurisconsulti erat, leges XII tabularum memoria tenere, itaque has leges postea restituere conabantur, ipsae quaque leges restitulae usque ad nostra tempora servatae non sunt, sed jampridem perierunt, saeculo sexto p. C., ut videtur.

Haec coeptum est sentiri, XII tabularum leges minime sufficere ad rempublicam rite administrandam. Amplificatione imperii Romani, aliis moribus terrasque novae leges opus esse coeperunt. Itaque comitibus, quae haberi pergebant, leges fiebantur. Primum quidem non nisi populiscita legis vires habebant, postea vero A. U. 415 lege Publilia et Floratia cautum est, ut plebisita etiam omnes Quiritis tenerent; populiscita comitibus centuriatis, plebisita comitibus tributis facta sunt. Comitibus curiatis, quae primis nobis temporibus unica erant, post leges XII tabularum non habita sunt nisi

ad dandum imperium militare, detestationem
sacrorum atque arragationem faciendam, non
nullosque sacerdotes eligendos, ut flamines,
curiones maximos, aliosque. In hac comitis-
sum genere patricii, quibus obsecratiis accipi-
endum erat, maximam vim habebant, quapro-
pter, aucta sensim plebis potestate, rarius atque
rarius habita sunt. Comitiarum centuriationem
a Servio rege institutam et omnium maxi-
morum, omnes Romani participes esse pote-
rant, dummodo iure Romano optimo sive Aus-
ritum iure gauderent. Comitii centuriatis
magistratus omnes, praeter Dictatorem et ma-
gistrum equitum, quos senatus nominabat, eli-
gebantur. Antequam instituta fuerat comitia cen-
turiata tributa, centuriatis leges quoque fac-
pius ferebantur.

Habebantur comitia centuriata a consulibus,
praetoribus, Dictatoribus, Tribuni militum
consulari potestate, ante leges XII Tabularum etiam ab
interrege et a Decemviris legibus scribendis.
Perumque comitis habendis venia senatusque
erat, nonnunquam tamen, Livio teste, vel sen-
tus non permittente habebantur. - Nunc
comitia centuriata procedente, magistratus

qui sequente die ea habiturus erat, extra
pomaeium auspiciatus est, una cum non-
nullis qui aderant. Quodsi bona erant aus-
picia, altero die comitia incipiebantur. Incep-
ta jam comitia interdum interrumpi pote-
rant aut vetante Tribuno plebis aut Jove
fulgente, aut si quis eorum qui aderant
marbo comitiali correptus erat. - Comitii
tributa prima habita sunt Cariolani dan-
nandi causa, A.U. 263. Postea lege Publilia
(A.U. 282) cautum est, ut in eadem comitiis ma-
gistratus plebei eligerentur, ut aediles, Tri-
buni plebis, quaestores, praefices et alii.
Etiam pontifex maximus alique pontifices
sacerdotesque (lege Domitia A.U. 650), atque
lege Martensia (A.U. 466) ut, quod plebi pla-
cuisset in comitiis tributis, omnes Audites
teneret. Patricii enim, quamquam defen-
sum eis non erat, rarissime vel nunquam
comitiis tributis aderant, cum facile intel-
ligerent, ibi se contra plebem nihil officere
posse. - Ceterae res, quae in comitiis tributis
agerentur, difficiliores definitae sunt, cum
in dies Tribuni plebis plures majoresque res
e comitiis centuriatis in comitia tributa
transferrent. - Sed plura adhuc adjicere

de comitiis, aut latius differre, magis loci non
censemus esse, cum ad alios juris faciendi
modos pergendum sit. Quorum ex hoc tem-
pore legum, tabulis aeneis insculptarum, ar-
chetypa in Italia inferiore nuper effosae
nobis servatae sunt.

Senatus consulta, ^{quae} ab initio parum continentur,
quod ad ius privatum spectaret, sub impera-
toribus uberius atque secundum fons juris
facta sunt, cum majorem vim imperatores
in senatum haberent quam in totius popu-
li multitudinem. Ex eo tempore saepius repe-
rimus senatus consulta "ex auctoritate" aut "ad
arationem principis facta. Ceterum errant, qui
putant, sub Tiberio omnem populi potesta-
tem legem ferendam in principem trans-
iisse; primum enim imperatorum temporari-
bus quam minime pristinus republi-
cae status permutatus est. Rursus tan-
tummodo senatus consulta, ut jam antea
plebscita leges esse desierunt, principumque
constitutionibus locum dederunt. Penitus
quo id factum sit, certe definiri non potest,
Domitius Ulpianus, maximus ille Roma-
narum jurisconsultus sub Caracalla impe-

ratoris, adhuc: non ambigimus, inquit, se-
natum ius facere posse, quo patet, non nisi
post Caracallam constitutiones principum ce-
terumque juris pontium locum omnino occupasse.
Primae principum constitutiones edicta erant,
quae imperatoribus ut ceteris magistratibus
edere licebat, alii constitutionum modi, qui
omnes eandem ^{quam} edictis vim habent, sunt
decreta, rescripta et mandata. Sunt qui ex-
dant, Hadrianum primum edidisse consti-
tutiones, quia haec quidem primae sint, quae in
codicibus nostris juris Romani inveniuntur;
sed haud dubie jam ab aliis imperatoribus
ante Hadrianum multae constitutiones pro-
mulgatae erant.

Restat adhuc, ut de jure honorario, de edicto per-
petuo et de jure Romano civili, sensu stric-
tissimo, aliquid dicam. Jure honorarium, a voce
honores seu magistratus, dicitur, quod edictis
praetorum et Aedilium continetur. Quisquis ma-
gistratus ius edicendi habebat sine libello pub-
lice affixo promulgandi, qua ratione per hunc
annum munere suo fungere vellet, ita etiam
praetor, praecipue ubi leges et tabularum ni-
hil caverant. Quod quidem Edictum praetoris,
quo distingueretur ab aliis edictis tanquam
iudicis in singulis causis editis, edictum an-

num, ^{vel} perpetuum vel perpetuae jurisdictioni
propositum appellabatur. Edicta perpetua omnia
leges XII tabularum vel adiuvandi vel supplen-
di vel corrigendi causa facta sunt, cum novae
leges ipse facere praetoris non esset. Sub
Hadriano imperatore Salvius Julianus, Gellius,
Ulpianus et Eusebio testibus, composuit aut,
ut Justinianus refert, redegit edictum, eique
novam clausulam adiecit, sed quae sit haec
clausula aut illa redactio, haud certe scimus.
Fortasse utriusque praetoris, urbani et peregrini,
edicta Hadrianus in unum conflare co-
navit, atque per totam Italiam promulgavit.

Quinta demum fons juris & Romani respon-
sorum sive jurisconsultorum sunt, quos civi-
le sensu strictissimo sic dictum, quae a Jus-
tiniano legis vim acceperunt, quoad in Pan-
dectis sive Digestis excerptae sunt, antea au-
tem non nisi legis vicem habuerant. Pri-
mum omnes jurisconsulti pro respondendi ha-
buerant, cuius quidem juris Augustus non-
nullos tantummodo participes fecit, et Ha-
drianus placuit, ut id solum legis vicem habe-
ret, in quo omnes jurisconsulti consensissent.

ILS 1224